

Počeci Crkve i nova evangelizacija¹

Bernardin FILINIĆ

Sažetak

S grčkom civilizacijom i »Pax romana« pripremljen je temelj za prvu evangelizaciju Crkve. Grčko-rimski svijet ide prema svojem propadanju i smrti. Crkva, s karizmama sv. Benedikta i sv. Ćirila i Metoda, evangelizirala je nove europske narode — Germane i Slavene, među kojima su također bili i Hrvati. Danas se ponovno ostvaruje to događanje: moderna civilizacija, određena i definirana kao »Pax americana«, pokazuje iste znakove propadanja i samoubojstva. Ivan Pavao II. poziva Crkvu na novu evangelizaciju i nove apostole na svetost za evangeliziranje Europe i svijeta.

Uvod

»Jedanaestorica padoše u Galileju, na goru gdje im je naredio Isus. Kad ga ugledaše, padoše ničice preda nj. A neki posumnjaše. Isus im pristupi i prozbori: 'Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duga Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio!' I evo, ja sam s vama u sve dane — do svršetka svijeta« (Mt 28,16–20).

Silno Rimsko carstvo, koje je vladalo svijetom kada je Isus izrekao citirane riječi, propalo je. Propalo je i mnogo »carstava« nakon toga do danas, kao što će propasti i današnje sile svijeta. A riječ koju Uskrsnuli prozbori ispunjava se jučer i danas i do svršetka vremena.

Počinjemo ovu akademsku godinu da bismo izvršili ovo poslanje Kristovo za današnju generaciju u mnogim narodima.

Crkva, rođena iz boka Kristova, oprana u njegovoj krvi i vodi, nova Eva, poslana je po svim narodima u sva vremena da navijesti Radosnu vijest, da bude posrednica spasenja, kao što je stara Eva, rođena iz boka Adamova, bila posrednica smrti za svu svoju djecu. I onog ranog jutra trećeg dana punog straha i zbunjenosti u njegovih učenika, trče žene koje su došle na grob pomazati tijelo, da kao prve vjesnice Uskrsloga jave ono što svi ljudi traže — neizmjernu ljubav, vječni život za svakog čovjeka.

Put Crkve Kristove kroz povijest tj. Povijest Crkve započinje onda kada su Petar i apostoli počeli vršiti tu zapovijed Kristovu, tj. na dan silaska Duha Svetoga. Dotada se nitko nije micao. Kamen straha u srcu bio je teži nego onaj na grobu. Duh životvorni učinio je eksploziju radosti u

1 Uvodno predavanje na Teologiji biskupsko-misijskog sjemeništa »Redemptoris Mater« u Pulji, godine 1995.

naviještanju, počevši od Petra, apostolâ, mučenikâ, djevicâ, ispovijedala-
ca, žena i muževa.

Ovo kratko izlaganje ima namjeru dati samo letimičan pogled na stanje u svijetu u počecima Crkve, na početke Crkve na hrvatskom tlu, te na stanje svijeta danas pred početkom trećeg tisućljeća, kada nas Petar, tj. Ivan Pavao II. zove na novu evangelizaciju Europe i svijeta.

1. »*Pax romana*« i početak evangelizacije

A kada dođe punina vremenâ, odasla Bog Sina svoga: od žene bi rođen (Gal 4,4). Taj izričaj »punina vremenâ« prema jeruzalemskoj Bibliji »onačava dolazak mesijanskih ili eshatoloških vremenâ, koja ostvaruju dugo vjekovno iščekivanje kao konačno do vrha ispunjena mjera«.

Povijest svijeta nije bez Boga, iako neki tako misle. On je sišao, zahvatio i zahvaća u ljudsku povijest da spasi čovjeka od grijeha u kojem se koprcu kroz cijelu povijest i koji je uzrok njegove smrti, tj. svakog čovjekova trpljenja na Zemlji.

Vrijeme i prostor oko dolaska Isusa Krista mnogi nazivaju *Pax romana*. Vrijeme je to relativnog mira unutar granica velikog Rimskog carstva i jednog razdoblja civilizacije na Sredozemlju i Bliskom istoku koja započinje Aleksandrom Velikim. On je oko tristotine godina prije dolaska Kristova nakanio stvoriti svjetsko carstvo, osvojivši tadašnji poznati svijet na Istoku, od Makedonije do Egipta i Indije. Umro je mlad i iscrpljen u Babilonu, a carstvo su mu razdijelili epigoni. Taj Aristotelov učenik nije uspio stvoriti svjetsko carstvo, ali mu je Providnost dodijelila da bude začetnik jedne nove tada svjetske civilizacije koju zovemo *helenizam*, koja je preplavila Rimsko carstvo onda kada je Rim osvojio Grčku i Istok. Ta mješavina grčke klasike s civilizacijama naroda Bliskog istoka do kojih je doprla Aleksandrovim i rimskim osvajanjima, najviše je dolazila do izražaja u novoosnovanim mega-gradovima, kao u Aleksandriji, Antiohiji te u samom Rimu. Novi zajednički svjetski jezik, koji je tada nastao, grčki *koinè*, jezik trgovine i sporazumijevanja različitih naroda, bio je stvoren da se po njemu razglasi Evandjelje u mnogim narodima. Židovska dijaspora proširila se tada na Istok i Zapad, a najbrojnija je bila u spomenutim helenističkim vele-gradovima. Harnack drži da je u Palestini živjelo tada oko sedamstotina tisuća Židova, a u Rimskom carstvu oko četiri i pol milijuna, a neki povjesnici drže da ih je bilo i do sedam milijuna na pedeset i pet milijuna stanovnika Carstva(2, 68., bilješke 96. i 97.).

Židovska dijaspora imala je veliku ulogu u poslanju prvotne Crkve (Usp. 3, 83.). U Aleksandriji je prevedeno Sveto pismo na grčki *koinè* nazvan po prevoditeljima *Septuaginta* koje će Crkva preuzeti kao svoje. I cijeli Novi zavjet zapisan je na tom jeziku, osim aramejskog Mateja. Na blagdan Pedesetnice s palestinskim Židovima dijaspora se, iz Male Azije, sjeverne Afrike, Arabije i Mezopotamije, kao i Rima i cijelog Sredozem-

mlja, sjatila u Jeruzalem i slušala prvi navještaj apostola Petra (usp. Dj 2,9–11). Oni koji su povjerovali i krstili se bili su zacijelo prvi navjestitelji Isusa Krista u svojim sinagogama diljem Rimskog carstva. Tu, u duhovnom središtu židovstva, u Jeruzalemu — Petar, a diljem istočnog Sredozemlja do Rima — Pavao, upravo su u sinagogama započeli navještaj Isusa Krista raspeta i uskrsnula »Židovima sablazan«, a »Grcima ludost«. Doista većina Židova nije mogla prihvatiti rassetog Mesiju, ubijenog kao zločinca. Unatoč tome što je sinagoga čitala Izaiju, poznavala Zakon i Proroke, oni su većinom očekivali Mesiju zemaljske slave. Trijumfalizam onda kao i danas bio je jedan od glavnih napasti i u povijesti Crkve, koju je Bog često čistio s progonstvima.

Nakon sinagoge, gdje je uglavnom odbijen, Pavao se obratio Grcima, tj. poganima. Rimski je svijet, naime, nakon Punskih ratova, živio pod utjecajem ili čak pod dominacijom grčke filozofije i umjetnosti te istočnih misterijskih kultova zemaljske plodnosti, u kojima se odražavala i trajna ljudska čežnja za vječnim životom. Pavao je na Aeropagu navijestio Rassetoga i Uskrsnuloga grčkoj mudrosti u kojoj je tada prevladavao stoicizam i epikureizam i bio je odbačen i ismijan. A ta odbačenost Isusa Krista ne samo u Jeruzalemu (Židovima sablazan) nego i u Ateni (Grcima ludost), koja se proteže kroz stoljeća i danas, rezultirala je prihvaćanjem Radosne vijesti malenih, bilo istinskih intelektualaca i malenih na visokim položajima kao i pučana. Zar nije filozof, tj. prijatelj mudrosti prvi rekao: »Znam da ništa ne znam«? Crkva pak nije odbacila grčku filozofiju, nego je od mučenika Justina u njoj prepoznala tragove Božje mudrosti i kasnije ugradila u teološke sustave, kao Platona i Aristotela.

Kao što i svaka ljudska sila ima svoj početak i rast, svoj vrhunac i propadanje, tako je i Rimsko carstvo išlo prema svojoj propasti. Neki vide uzrok tome u navalama barbara izvana, drugi u klasnim suprotnostima iznutra², a treći vide dublji razlog o kojem ovise i spomenuti, to jest ćudoredno propadanje društva, pojedinca i obitelji. Rim je pod Augustom na vrhuncu svoje moći koji u sebi nosi klice brzog propadanja. Patrijarhalne ćudoredne vrijednosti naglo su nestajale, počevši od grada Rima koji je tada već »Babilon« raskoši i nemorala, što se postupno širi sve dalje u provinciju, što se odražava i u porijeklu darskih dinastija (samo je prva dinastija Julijevska iz Rima, Flavijevska je još iz Italije, a iduća iz sve daljih provincija od Hispanije do Ilirika). Potomcima nekoć strogih »pater familias«, postala je životna lozinka »panem et circenses«, dok su se carevi okitili istočnjačkim kultom božanstva s atributima »sotèr« i »kyrios«, što je uzrokovalo progone kršćana koji nisu htjeli žrtvovati idolima (Usp. 2, 105.).

2 Navale Barbara izvana bile su i prije čak gdjekad i snažnije, ali Carstvo još nije bilo trulo. Šablona marksističke historiografije uglavnom je prevladana. Sve su suprotnosti, pa i tzv. klasne, plod ljudskog egoizma što i danas rastvara obitelj i državu.

A mlada je Crkva u progonstvima rasla i u svojoj nutarnjoj snazi, i u milosrđu prema palima i u širenju kršćanstva, prema lozinci »krv mučenika — sjeme kršćanstva«. Crkva je i nakon unutarnjih sukoba rasla u milosrđu, od jednog pokorničkog oprostjenja nakon krštenja do sedamdeset puta sedam, kako Isus reče Petru. Crkva je rasla i u navještaju Radosne vijesti i širila se od Jeruzalema na sve strane, posebice prema sjeverozapadu preko Male Azije u Europu, u Makedoniju pa preko Grčke u Rim i dalje. Pavao spominje u *Poslanici Rimljanima* da je došao do granice Ilirika, a njegov učenik Tito stigao je i u Provinciju Dalmaciju (2 Tim 4,10). No, prema dostupnom znanju, tek u trećem stoljeću nalazimo rašireno kršćanstvo u sadašnjim krajevima Hrvatske, tj. u rimskim provincijama Dalmaciji i Panoniji. Mnoštvo mučenika, nešto prije a najviše za Dioklecijana, pretežno biskupi, kao sv. Venancije i Dujam iz Salone, sv. Kvirin iz Siscie (Sisak), Euzebije i lektor Polion iz Cibalae (Vinkovci), Mauro iz Poreča i drugi, svjedoci su žive Crkve u našim krajevima u III. stoljeću.

Čini se ipak da kršćani nisu nikada i nigdje postali većina, uvijek su ostali »malo stado«, kako Isus zove svoje učenike, čak i poslije Konstantinova reskripta, u Milanu 313. godine kad je dao slobodu Crkvi i kada su mase počele u nju ulaziti. I poslije seobe naroda i u srednjem vijeku pa i danas kad je u Europi možda još većina krštenih, kršćani su svuda u manjini, kao sol, kvasac i svjetlo iz kateheze prvotne Crkve.

S Konstantinom je došla sloboda Crkvi koja je postupno uzrokovala Istočni raskol godine 1054. Pojavio se i cezaropapizam koji nije jedini uzrok Istočnoga raskola, ipak, nalazimo ga u njegovim korjenima. Krajem petog stoljeća (476.) germanske su čete skinule posljednjeg rimskog cara na Zapadu — Romula Augustula, a dvadeset godina kasnije kralj Franaka Klodovik prima krštenje. *Lex salica* započinje riječima: »Živio Krist koji ljubi Franke...« (Usp. 3, 102.).

Franci, međutim, i druga germanska plemena tada još većinom nisu bili evangelizirani, ostali su kršteni pogani. Ali dok Europom tutnji na sve strane prevrat seobe naroda, Bog priprema svoje evangelizatore u tišini samostana Monte Cassino (sv. Benedikt), Irske (sv. Patrik), Soluna (sv. Ćiril i Metod). Rijeke su misionara iz tih redovničkih karizma potekle u Europu među novonadošle germanske i slavenske narode, od Kolumbana, Augustina Kentenberijskog, Winfrida Bonifacija do učenika sv. Ćirila i Metoda.

2. *Počeci Crkve u Hrvata*

Prema pisanju cara Konstantina Porfirogeneta, evangelizacija Hrvata započela je odmah nakon dolaska na tlo Dalmacije, u prvoj polovici sedmog stoljeća za vrijeme cara Heraklija (610–641), i to izravno iz Rima preko

papinskih poslanika (Usp. 4, 56.) te u kontaktima s ostacima romanskih kršćana koji su pred razaranjem Avara pobjegli u utvrde i na otoke, kao, primjerice, iz Salone u Dioklecijanovu palaču iz koje je nastao Split i u njemu obnovljena Salonska metropolija u Splitsku. No, to je tek bio početak. Drugi val evangelizacije dolazi preko franačke Akvileje u sjeverno primorje i Panonsku Hrvatsku krajem osmog i u devetom stoljeću, a treći val preko učenika Ćirila i Metoda, koji protjerani iz Moravske dolaze i u Hrvatsku krajem devetog stoljeća, koja je već tada za kneza Branimira od pape priznata samostalnom državom. Djelovanje učenika slavenskih apostola najviše traga ostavilo je među Hrvatima, koji su jedini među katoličkim slavenskim narodima sačuvali glagoljicu i staroslavensko bogoslužje sve do Drugog vatikanskog koncila, kad se uvodi živi narodni jezik za sve narode. Već papa Ivan VIII. u Buli od godine 880. odobrava liturgiju na slavenskom jeziku i prijevode dijelova Svetog pisma Ćirila i Metoda (Usp. 4, 51.). Ipak, najstarija evangelizacija Hrvata odvija se u okviru latinskog bogoslužja preko benediktinaca od opata Martina u sedmom stoljeću i dalje. Iz devetog stoljeća imamo prilično spomenika koji nam svjedoče raširenost i produbljenost kršćanstva u Primorskoj Hrvatskoj, od kojih navodim samo jedan, vrlo značajan, a to je Krstionica kneza Višeslava iz Nina, datirana u deveto stoljeće, čiji latinski natpis uklesan u kamen sadrži izvorno značenje krštenja: »Ovo vrelo prima nemoćne, da ih prosvjetli. Ovdje se čiste duše od grijeha, koji primiše od prvog roditelja, da postanu kršćani, spasonosno ispovijedajući vječno Trojstvo (*ut efficiantur christicole salubriter confitendo trinum*). Ovo djelo krasno napravi prezbyter Ivan u vrijeme kneza Višeslava, iz pobožnosti i na čast sv. Ivana Krstitelja, da zagovara njega i njegova šticenika« (Usp. 4, 54–55.). Original krstionice čuva se u Splitu u pohrani muzeja Hrvatskih arheoloških spomenika.

Najviše pak glagoljskih spomenika nalaze se u zapadnoj Hrvatskoj tj. u Istri i kvarnerskim otocima: Krku i Cresu; čak i u Pulji, u crkvi sv. Franje.

3. »Pax americana«³ i nova evangelizacija.

Na pragu trećeg tisućljeća nalazimo se, uz Ruandu, upravo mi u krajevima Hrvatske, Bosne i Hercegovine u jednom od najgrubljih ratova u povijesti: na desetke tisuća masakriranih, isto toliko silovanih djevojaka i žena, na stotine tisuća mrtvih i više od milijun izbjeglih. Samo na nedavno oslobođenoj prije samozvanoj Krajini, u razorenim gradovima i selima, nađeno je više od stošezdeset uništenih katoličkih crkava. »Arheološki spomenici« tih ruševina stoje kao svjedoci moralne izopačenosti ne samo agresora nego i velikih europskih i svjetskih sila što već četiri godine pro-

3 Tako novinstvo počinje danas nazivati mirovni proces Washingtona.

matraju taj užas iz ugla svojih interesa. Ako k tome pribrojimo one iste izopačenosti, zajedničke propalaj grčko-rimskoj civilizaciji u fazi njenog umiranja, primjerice razorenost obitelji uz homoseksualnost i lezbizam k tome nadodamo pobačaj, drogu kao i ekološko uništavanje planeta Zemlje, sve nam to dovoljno govori da i ova današnja civilizacija brzo kroči prema svome samouništenju. Hoće li se poslije dogoditi neka nova seoba naroda? Ne znamo! U svakom slučaju trebamo biti spremni za novu evangelizaciju i u postojećoj Europi i svijetu.

Kad Sveti otac Ivan Pavao II. govori o novoj evangelizaciji na simpoziju europskih biskupa u listopadu 1985. godine, analizirajući ukratko najprije situaciju, kaže da je u Europi, koja je u filozofiji i praksi proglasila »smrt Boga«, proglašena »smrt čovjeka« kao osobe i transcendentne vrijednosti. Čovjek kao osoba je žrtvovan u hedonističkom materijalizmu. Porazena je »sekularizirana« Europa koja se odrekla osnovnog i svetog prava da zaštiti život prihvaćanjem abortusa. Navodeći dalje samoću u velikim i prenapučenim gradovima, mladež prepuštenu samoj sebi i pojavu nihilizma, papa upozoruje: »Iskopali su duboku provaliju koja očekuje vjerodostojne navjesticitelje novih ponuda i vrijednosti sposobnih da izgrade novu civilizaciju dostojnu zvanja čovjeka. Crkva mora biti milosrdni samaritanac današnjem čovjeku, mora znati raspoznavati 'sjeme Riječi' da bi uzgajala i dovela do zrelosti. S dubokom poniznošću, ali i s vedrom sigurnošću koju prima od Krista, ona mora biti svjesna da Europi može ponuditi ono što ovom kontinentu najviše treba a što on sam sebi nije sposoban da priskrbiti. Crkva je pozvana dati dušu modernom društvu«(5, br. 12). Kad govori o ugroženosti obitelji i braka kao temelja odgoja ljudske osobe, papa kaže: »Svjesni smo sukoba i napetosti koje postoje između modela obitelji i obiteljskog morala kako ga izlaže Evandjelje — i onoga koji prevladava u današnjem društvu. Ako se u braku uzme kao povlastica subjektivizam i individualizam usmjeren na traženje vlastitog sebičnog 'samo-ostvarenja', onda je brak lišen svojeg prisnog i naravnog značenja i vrijednosti«(5, br. 9).

No, Katolička crkva na čelu s Petrom, ne završava, na izgled pesimističkom ali stvarnom konstatacijom stanja u Europi i svijetu, nego poziva svoje članove na novo doba naviještanja. »Za ovo uzvišeno poslanje *novog cvjetnog doba naviještanja* u Europi traže se izuzetno pripremljeni navjesticitelji. Traže se *glasnici Evandjelja iskusni u čovječnosti* koji poznaju do dna srca današnjeg čovjek, sudjeluju u njegovim radostima i nadama, mukama i žalostima, a *u isto vrijeme su mislima zaljubljeni u Boga*. Za to se traže sveci. Veliki navjesticitelji Europe bili su sveci. Moramo moliti Gospodina da poraste duh svetosti u Crkvi i da nam pošalje nove svece u naviještaju današnjem svijetu«(5, br. 13).

Ovim riječim Svetoga oca nemamo što dodati. To je program ovog sjemeništa. Neka to bude program i ove godine teološkog studija!

Literatura

1. Storia della Chiesa, Vol I La Chiesa Primitiva di G. Lebreton e g. Zeiller, Quarta edizione ristampata 1979.
2. Jedin, Hubert. (1972) *Velika povijest Crkve*, Zagreb, Sv. I. od K. Baus.
3. Franzen, August. (1970) *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb.
4. Šanjek, Franjo. (1993) *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Zagreb, gl. 31., »De administrando imperio«.
5. Vijeće biskupskih konferencija Europe, (1986) *Evangelizirati »sekulariziranu« Europu*, KS dokumenti 80, Zagreb.

BEGINNINGS OF THE CHURCH AND NEW EVANGELIZATION

Bernardin FILINIĆ

Summary

The first evangelization of the Church was based on Greek civilization and »Pax romana«. The Greek–Roman world was approaching its decline and its end. The Church, by way of the charisma of St. Benedict and the saints Cyril and Methodius, evangelized the new peoples of Europe, the ancient Germans and the Slavs, including the Croatians. Today history is repeating itself: modern civilization, defined as »Pax americana«, displays similar decadent and suicidal symptoms. John Paul II. summons the Church to a new evangelization, and new apostles to dedicate themselves to the evangelization of Europe and whole world.